Recenzja

**Monika Giżyńska, *Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej*,
Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego,
Olsztyn 2009, ss. 166.**

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego ukazała się monografia *Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej* autorstwa doktor Moniki Giżyńskiej. Monografia zapełnia lukę w polskiej literaturze prawniczej, w której brakowało kompleksowego opracowania instytucji sądownictwa konstytucyjnego w państwie litewskim. Podkreśliła to we wstępie sama Autorka, pisząc, iż problematyka ustroju Republiki Litewskiej, zwłaszcza sądownictwa konstytucyjnego, nie doczekała się w polskiej literaturze naukowej gruntownej analizy. Ponadto ważnym argumentem przemawiającym za potrzebą podjęcia badań nad wspomnianą tematyką winna być „wielowiekowa sąsiedzka bliskość Polski i Litwy” (s. 7).

Problemem badawczym, jaki postawiła sobie Autorka jest ocena litewskiego modelu sądownictwa konstytucyjnego, zwłaszcza w kontekście mechanizmów gwarancji przestrzegania konstytucji i standardów demokratycznego państwa prawnego. Analiza problemu została dokonana w oparciu o metodę dogmatyczną. Należy podkreślić, iż Autorka nie ograniczyła się jedynie do przeanalizowania obowiązujących rozwiązań normatywnych (Konstytucji Republiki Litewskiej z 25 października 1992 r. i ustawy o Sądzie Konstytucyjnym Republiki Litewskiej z 3 lutego 1993 r.), sięgnęła także do myśli litewskiej nauki prawa konstytucyjnego z okresu przedwojennego, czy poglądów na instytucję sądownictwa konstytucyjnego przedstawianych w okresie powojennym. Spojrzenie na badaną problematykę w szerszym kontekście stanowi niewątpliwą zaletę pracy, pozwalając zrozumieć nie tylko obowiązujące rozwiązania normatywne, ale również proces dochodzenia do przyjęcia przedmiotowych rozwiązań.

Pierwsza część pracy zatytułowana „Utworzenie sądu konstytucyjnego w Republice Litewskiej”, zawiera rozważania dotyczące procesu dochodzenia do utworzenia Sądu Konstytucyjnego. Jak już wcześniej zostało pod-

kreślone, poszukując odpowiedzi na pytanie o kształt modelu sądownictwa konstytucyjnego w Republice Litewskiej, Autorka zgłębiła przedwojenne regulacje, które w jej ocenie mogły stanowić podłoże dla rozwoju późniejszych koncepcji utworzenia organu stojącego na straży przestrzegania konstytucji. Podstawy dla rozwoju instytucji Sądu Konstytucyjnego Monika Giżyńska znajduje w rozwiązaniach Konstytucji z 1 sierpnia 1922 r., zwłaszcza art. 3 „w Państwie Litewskim żadna ustawa sprzeczna z konstytucją nie ma mocy prawnej” oraz instytucjach Rady Państwa i Sądu Statutowego Kłajpedy. Opierając swoje rozważania na licznie przytaczanych poglądach doktryny, Autorka nie ustosunkowała się do nich w sposób wyraźny, co może u czytelnika powodować poczucie pewnego niedosytu czy prowadzić do powstania wrażenia, że ta część pracy ma charakter jedynie sprawozdawczy. Znacznie bardziej interesujące są rozważania ujęte w dalszej części rozdziału I, przedstawiające przebieg prac nad uchwaleniem konstytucji oraz powołaniem Sądu Konstytucyjnego. Ujęte w szerszym kontekście zmian politycznych w Republice Litewskiej prace nad stworzeniem regulacji poświęconych sądownictwu konstytucyjnemu, pozwalają poznać mechanizmy prowadzące do wypracowania konkretnych rozwiązań, zwłaszcza że Autorka umiejętnie konfrontuje ze sobą odmienne inicjatywy i poglądy pojawiające się w trakcie prac.

Analizie obowiązujących w Republice Litewskiej rozwiązań normatywnych poświęcone zostały kolejne cztery rozdziały monografii. Autorka przedstawia w nich Pozycję ustrojową i organizację sądu konstytucyjnego (rozdział II), Kognicję sądu konstytucyjnego (rozdział III), Zakres uprawnień sądu konstytucyjnego w innych sprawach (rozdział IV) oraz Akty sądu konstytucyjnego (rozdział V). Pozycję ustrojową Sądu Konstytucyjnego wiąże Autorka z zasadą podziału władz, która w jej ocenie wpływa na „zdolność do wykonywania przypisanych [Sądowi Konstytucyjnemu] kompetencji”.

Wiele uwagi Autorka poświęca zagadnieniom związanym z wyborem i kadencją sędziów Sądu Konstytucyjnego. Problematyka wyboru sędziów nabiera szczególnego znaczenia w kontekście stworzenia gwarancji niezawisłości urzędu. Należy zgodzić się z postawioną tezą, iż mechanizm wyboru sędziów, zakładający możliwość wskazania kandydatów przez prezydenta, przewodniczącego Sejmu, przewodniczącego Sądu Najwyższego i wybór dokonywany przez Sejm, przesądza o nadaniu Sądowi Konstytucyjnemu politycznego charakteru, to zaś może negatywnie rzutować na gwarancje

niezawisłości sędziów Sądu Konstytucyjnego. Spojrzenie na problematykę wyboru sędziów jest szersze, bowiem w zasadzie wyboru sędziów przez Sejm Autorka widzi także mechanizm równoważenia pozycji obu organów (Sejmu i Sądu Konstytucyjnego), opierając się na uznaniu, iż działalność Sądu Konstytucyjnego oddziałuje na ustawodawstwo i podejmowane przez Sejm decyzje polityczne (s. 44).

Analizując status sędziego Trybunału Konstytucyjnego wielokrotnie Autorka jako punkt odniesienia wskazuje rozwiązania charakterystyczne dla innych państw europejskich. Czytelnik może mieć wrażenie, iż poza gronem państw europejskich znalazła się Rzeczypospolita Polska, ponieważ brakuje odniesień do rozwiązań polskich. W kontekście deklaracji Moniki Giżyńskiej o „wielowiekowej sąsiedzkiej bliskości Litwy i Polski” wydaje się, że pominięcie rozwiązań polskich jest niczym nieuzasadnione.

Kompetencje Sądu Konstytucyjnego Republiki Litewskiej są przedmiotem rozważań autorki ujętych w rozdziale III i IV recenzowanej monografii. Poszukując odpowiedzi na pytanie, które z kompetencji przyznawanych sądom konstytucyjnym uznane być mogą za niezbędne czy wystarczające dla uznania charakteru organu jako sądu konstytucyjnego, wskazuje Autorka na kompetencję do orzekania w przedmiocie konstytucyjności aktów prawych. Brak tej kompetencji prowadziłby do sytuacji, że „uległaby zmianie istota tego organu, co oznacza, że zyskałby on inny, w istocie rzeczy niższy wymiar ustrojowy” (s. 67). Można się zastanowić na zasadnością powyższego twierdzenia. Organ, który nie jest wyposażony w kompetencję do orzekania o konstytucyjności aktów normatywnych, traci charakter sądu konstytucyjnego, co nie powinno być utożsamiane z „niższym wymiarem ustrojowym”.

Wśród innych, charakterystycznych dla sądów konstytucyjnych kompetencji wymienia orzekanie w przedmiocie skargi konstytucyjnej, sporów kompetencyjnych, sprawy związane z prawidłowością przeprowadzanych wyborów i piastowaniem mandatów, a także związane ze stosowaniem instytucji demokracji bezpośredniej, orzekanie o zgodności z konstytucją partii politycznych i stowarzyszeń oraz orzekanie „w sprawach osób postawionych w stan oskarżenia na skutek zawinionego naruszenia konstytucji lub ustawy” (s. 70).

Zakres właściwości litewskiego Sądu Konstytucyjnego został określony, zdaniem M. Giżyńskiej, w sposób „typowy dla wielu współczesnych sądów tego typu”, ale jednocześnie, co podkreśla kilka zdań później, „praktycznie

ograniczony jest do kontroli konstytucyjności i legalności aktów prawnych”. Kompetencje Sądu Konstytucyjnego do orzekania w przedmiocie konstytucyjności i legalności aktów prawnych Autorka analizuje pod kątem przedmiotu kontroli, a więc przede wszystkim badanie zgodności ustaw z Konstytucją. Obok ustaw kontroli mogą być poddane ustawy konstytucyjne (s. 76), a także inne akty wydawane przez Sejm, co zdaniem Autorki dopuszcza możliwość kontrolowania uchwał Sejmu, rezolucji, odezów, deklaracji (s. 81). Innymi rodzajami aktów poddanych kontroli Sądu Konstytucyjnego są akty rządu – uchwały i inne akty wydawane przez rząd oraz akty prezydenta – zarządzenia. Sąd Konstytucyjny od 1999 r. orzeka również w przedmiocie zgodności z konstytucją ustaw, które utraciły już moc obowiązującą (s. 84). Niestety Autorka nie przedstawiła w pracy w sposób zwarty systemu źródeł prawa Republiki Litewskiej, co w znacznym stopniu może utrudniać zrozumienie przyjętych rozwiązań w zakresie hierarchicznej kontroli norm.

Wskazując wzorce kontroli Autorka pisze o konstytucji i ustawach, pomijając poruszaną wcześniej kwestię badania zgodności ustaw z ustawami konstytucyjnymi (s. 78). Obok kontroli abstrakcyjnej analizą objęta została kontrola konkretna, w ramach której można wyróżnić pytania prawne, z którymi do Sądu Konstytucyjnego może wystąpić Sąd Najwyższy, Sąd Apelacyjny, sądy okręgowe oraz sądy rejonowe.

W rozdziale IV swojej pracy Autorka skupiła się na analizie uprawnień Sądu Konstytucyjnego w tzw. „innych sprawach”. Kognicja Sądu Konstytucyjnego w „innych sprawach”, a więc sprawach, które nie wiążą się bezpośrednio z orzekaniem w przedmiocie hierarchicznej zgodności norm, obejmuje przedstawianie opinii (konkluzji) (s. 103–104): 1) czy w czasie wyborów prezydenta lub członków Sejmu nie została naruszona ustawa wyborcza; 2) czy stan zdrowia prezydenta pozwala mu nadal wykonywać obowiązki; 3) czy międzynarodowe umowy Republiki Litewskiej nie są sprzeczne z konstytucją; 4) czy członkowie Sejmu oraz funkcjonariusze, wobec których zostało podjęte postępowanie procesowe, swymi konkretnymi czynami naruszyli konstytucję. W każdym ze wskazanych przypadków Sąd Konstytucyjny wydaje opinię (konkluzję), która co do zasady nie ma charakteru wiążącego, a podjęcie ostatecznej decyzji w przedmiotowych sprawach należy zawsze do Sejmu. Szczególną uwagę należy zwrócić na oryginalność rozwiązań litewskich w zakresie odpowiedzialności konstytucyjnej. Odpowiedzialność konstytucyjna egzekwowana jest przed Sejmem, a kompe-

tencja Sądu Konstytucyjnego wiąże się z przedstawieniem konkluzji co do konkretnych działań posłów i funkcjonariuszy, których postawiono w stan oskarżenia w trybie odpowiedzialności konstytucyjnej. Zakres podmiotowy odpowiedzialności stanowi również oryginalne rozwiązanie. Do odpowiedzialności konstytucyjnej mogą być obok prezydenta, posłów pociągnięci sędziowie Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego oraz Sądu Administracyjnego. Rozważania Autorki są szczególnie interesujące, bowiem przyjęte w Republice Litewskiej rozwiązania odbiegają od rozwiązań obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej.

W ostatnim rozdziale monografii Autorka dokonuje analizy aktów Sądu Konstytucyjnego. Pojęciem aktu sądu konstytucyjnego objęte są 3 rodzaje podejmowanych rozstrzygnięć – orzeczenia, opinie i decyzje (s. 127). Orzeczenia Sądu Konstytucyjnego, rozstrzygające merytorycznie sprawy, analizowane są m.in. pod kątem ich charakteru, jak również skutków w zakresie zasięgu czasowego obowiązywania badanego aktu prawnego (prospektywnych i retrospektywnych skutków). Inną kategorią aktów są opinie Sądu Konstytucyjnego, wydawane w tzw. innych sprawach. Autorka kwalifikuje je jako „akty o mocy doradczej” (s. 135). Można mieć wątpliwości co do konieczności tworzenia nowej terminologii na określenie charakteru opinii (tym bardziej że we wcześniejszym rozdziale Autorka wyraźnie wskazuje, iż konkluzje nie mają charakteru wiążącego, wyjaśniając ich istotę), nie przekreśla to istoty rozważań. Opinie Sądu Konstytucyjnego nie są znane polskim rozwiązaniom w/w zakresie sądownictwa konstytucyjnego. Kwestią, której Monika Giżyńska poświęca wiele uwagi jest ostateczność orzeczeń, w tym również ostateczność opinii Sądu Konstytucyjnego. W ostateczności orzeczeń Autorka dostrzega, z czym należy się zgodzić, ważną gwarancję niezależności. Jednocześnie przytacza poglądy (s. 137) przemawiające za poddaniem orzeczeń sądu konstytucyjnego akceptacji parlamentarnej, co miałyby służyć ograniczeniu ingerencji sądów konstytucyjnych w proces stanowienia prawa. Rozważania Autorki są zbyt powierzchowne i warto byłoby głębiej przeanalizowany problem. Brakuje również wyraźnego ustosunkowania się do przedstawionej kwestii i w konsekwencji czytelnik nie wie, który z przedstawionych poglądów zyskuje aprobatę Autorki.

Ostatnim rodzajem aktów prawnych wydawanych przez Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej są postanowienia (decyzje), mające charakter

aktów procesowych o zróżnicowanej mocy (s. 140). Autorka wskazuje na siedem rodzajów decyzji, których moc jest zbliżona, czasami tożsama względem aktów końcowych Sądu Konstytucyjnego – 1) postanowienia dotyczące odmowy rozpatrzenia wniosku lub zapytania; 2) postanowienia o umorzeniu postępowania; 3) postanowienia o przyjęciu wniosku prezydenta lub uchwały Sejmu, w których wnioskuje się o rozpoznanie czy akt prawny jest zgodny z konstytucją; 4) postanowienia dotyczące wyznaczenia kary dla funkcjonariuszy lub obywateli; 5) postanowienia o sprostowaniu orzeczenia Sądu Konstytucyjnego; 6) postanowienia o wykładni Sądu Konstytucyjnego; 7) postanowienia o ponownym rozpatrzeniu orzeczenia Sądu Konstytucyjnego (s. 140–143).

Problematyka sądownictwa konstytucyjnego, w kontekście funkcjonowania państwa prawnego, stanowi ważne zagadnienie dlatego też monografia Moniki Giżyńskiej bez wątpienia stanowi wartościową pozycję. Wypełnia lukę w literaturze naukowej, umożliwiając czytelnikowi zapoznanie się z rozwiązaniami przyjętymi przez sąsiadów Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie sądownictwa konstytucyjnego. W tym miejscu podkreślić należy, iż praca przygotowana została w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu. Autorka sięgnęła nie tylko do pozycji polskich, ale również do literatury anglo- i niemieckojęzycznej, główny trzon pracy opiera się na literaturze litewskiej. Praca przygotowana została także w oparciu o bogate orzecznictwo Sądu Konstytucyjnego, co zwraca uwagę również na praktyczne aspekty działalności Sądu. Recenzowana pozycja niewątpliwie stanowi cenne źródło wiedzy. Stwarza możliwość zapoznania się z mało znanymi, mimo sąsiedztwa i bliskości historycznej, rozwiązaniami litewskimi w przedmiocie sądownictwa konstytucyjnego, a także daje asumpt do rozważań nad problematyką sądownictwa konstytucyjnego.

Joanna Juchniewicz

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)